

LİBERAL, BİTARAF VE MÜDAHALECI VERGİ POLİTİKALARI

M. Orhan DİKMEN

İstanbul Üniversitesi Maliye Doçenti

Giriş.

Mevzuumuz, liberal yahut sırf malî vergi politikası ile bitaraf ve müdahaleci vergi politikalarının mukayeseli bir tetkiki ve bugün bu mevzuda tesadüf edilen temayüllerin tesbitine çalışmaktan ibarettir.

Bu tetkik ve tesbiti yaparken, vergilerin tahsis cihetlerini bir tarafa bırakarak, münhasıran cibayetleri dolayısıyla yarattıkları tesirleri ve bunlar karşısında vergi sistemlerinin takındıkları tavrı tetkikle iktifa edeceğiz. Başka bir deyişle, sadece, devlet tarafından vergi alma yolu ile icra edilen tesirler üzerinde duracağız; temin olunan vergi varidatının sarfı dolayısıyla husule gelen tesirler, kısaca masraf politikası mevzuumuzun dışındadır.

Keza, devletin vergiden gayri varidatı dolayısıyla meydana gelen malî ve gayri malî tesirlerin tetkiki de mevzuumuza girmemektedir. Binaenaleyh, tetkikimizde, meselâ istikraz politikasına temas edecek değiliz.

1. — Her vergi, Hazineye varidat temin etmekten ibaret olan malî fonksiyonu yanında, malî olmayan, yâni yerine göre iktisadî, sosyal, demografik, siyasî, hattâ dinî bir takım tesirler yaratır.

Bu bakımdan en tesirsiz zannedilen ve hattâ modern bazı müellifler tarafından da hiç bir gayri malî tesiri olmadığı iddia olunan [1] Baş vergilerini alalım. Bu vergilerin dahi, mükelleflerden seyyanen alınmak suretile yarattıkları ric'î (*régressif*) tesir gözönünde tutulacak olursa, mükellefler üzerinde farklı olarak müessir oldukları söylenebilir. Vakıa, düşük miktarda olan baş vergilerinde bu tesir mütebariz değildir; fakat miktar yükseldiği veya farazî olarak yükseltildiği takdirde, bunların fertler arasındaki iktisadî muvazene münasebetini bozabilecek karakterde oldukları tezahür eder.

[1] Meselâ, J. F. Due: Government Finance, Homewood 1954.

Su hale göre, baş vergileri gibi en basit ve iptidai bir vergi nevi için dahi bahis mevzuu olan bu vaziyet, diğer vergi neveleri için evleviyetle variddir denilebilir.

Vergilerin gayri malî tesirleri bulunduğu azçok müphem bir şekilde de olsa, bazı vergi neveleri bakımından ötedenberi biliniyordu. Netekim, merkantilistler, ekonomik politikalarının gerçekleşmesinde, bu gayri malî tesirlerden istifade etmek istemişlerdir.

Bununla beraber, ileride göreceğimiz gibi, vergilerin malî olmayan tesirlerinin sistematik tetkiki, ancak son zamanlarda ehemmiyet kazanmış ve esaslı bir şekil almıştır. Bunun, bir taraftan ekonomik, sosyal ve politik, diğer taraftan ilmî ve teknik mahiyette muhtelif sebepleri olmakla beraber, kanaatimizce bilhassa ikisi çok mühimdir ve bir dereceye kadar diğerlerini de bünyesinde ihtiva veya temsil etmektedir:

a) Vergi yolu ile alınan millî gelir kısmı, eskisile mukayese edilemeyecek muazzam nisbetlere varmıştır ve netice itibarile vergilerin gayri malî tesirleri iktisadî ve sosyal nizam için hayatî bir ehemmiyet almıştır. Bu vaziyet, bahis mevzuu tesirlerin gözden uzak bırakılmamasını icap ettirirken, aynı zamanda gayri malî gayeli bir vergi politikasının muvafakiyetle tatbiki için gereken tesiri kazanmasına imkân vermiştir.

b) Devletin, gittikçe artmak temayülü gösteren fonksiyonlarının yerine getirilmesinde, bu maksada yarayabilecek bütün vasıtalarından ve bu arada vergilerin gayri malî tesirlerinden de faydalanmak isteği son zamanlarda çok kuvvetlenmiştir.

Zikrettiğimiz bu 2 sebep ve tâlî mahiyette kalan diğerleri dolayisile, vergilerin malî olmayan tesirleri, bilhassa 1929 Dünya iktisadî buhranından beri çok büyük bir alâka ile tetkik edilmeğe başlanmış ve vergi, devletin umumî iktisadî ve sosyal politikalarının başlıca vasıtalarından biri haline getirilmek istenmiştir.

Bu böyle olmakla beraber, itiraf etmek lâzımdır ki, *verginin tesirlerinin* tetkiki, fevkalâde zor ve mudil (complexe) bir meseledir. Filhakika, her verginin, zarureten iktisadî ve sosyal tesirleri olacağını bilmek başka, bu tesirleri tahlil ve tâyin etmek başka, ölçmek ise büsbütün başkadır. Birincisini kavramış olmak ikincisini bilmek olmadığı gibi, ikincisi hakkında bilgiye sahip olmak da, üçüncüsünü bilmek demek değildir.

Vergilerin gayri malî tesirlerinin, ölçülmesi değil, ana istikametleri ile tahlil ve tâyini dahi geniş istatistikî malzemeye ve malûmata mütevakıftır. Hâlen bu mevzuda en geniş istatistikî bilgiye sahip olan memleketler, anglosakson memleketleri, yâni Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya ile Kanada ve İsveç gibi mahdut bazı memleketlerdir.

Fransa, İtalya ve hattâ Almanya gibi Avrupa Memleketlerinde bile bu bakımdan kâfi sayılabilecek istatistikî malzeme henüz mevcut değildir.

Fakat şunu da hemen kaydedelim ki, bu mevzuda en ileride bulunduğu işaret ettiğimiz memleketlerde dahi, bugünkü halde, her verginin her türlü, yâni her istikamette ve her kademedede icra ettiği gayri malî tesirleri tam olarak tesbit etmek mümkün değildir.

Vaziyet böyle olunca, acaba bitaraf veya müdahaleci vergi politikalarından ne dereceye kadar bahsolunabilir? Başka bir ifade ile, bu politikaların muvaffakiyet ihtimalleri ne nisbette dir? Bu mevzu, fevkalâde ehemmiyetli ve enteresan olmakla beraber, bu tetkikimizin sahası dışında kalmaktadır.

2. — Vergilerin icra ettikleri gayri malî, yâni siyasî, iktisadî ve sosyal tesirler uzun zaman meçhul kalmıştır. Vergi, bu zamanlarda, muntazam varidat şeklinde olsun, zaman zaman başvurulmuş fevkalâde bir gelir kaynağı şeklinde olsun, sadece malî maksat, yâni Hazineye varidat temini gayesile cibayet olunmuştur.

Vergilerin, devlete varidat temin etmekten başka neticeleri de olduğu hususu, ilk olarak merkantilistler tarafından ele alınmış ve gümrük resmi, merkantilist politika'nın bir vasıtası olarak kullanılmıştır.

Vergilerin gayri malî neticelerinin tetkiki ve bundan istifade, yâni bu neticelerin bir gaye olarak takibi ve dolayısıyla vergilerin bu neticeleri arzu edilen şekil ve ölçüde husule getirecek tarzda tertip ve tanzimi, uzun müddet gümrük resimlerine inhisar etmiş ve zaman zaman ortaya çıkan himayecilik cereyanları, gümrük resimlerinden geniş ölçüde faydalanmıştır.

Bununla beraber, vergi yine malî bir vasıta olarak mütalâa edilmiş; verginin yegâne değilse bile esas gayesinin devlete varidat temininden ibaret olduğu hususunda âdetâ ittifaka varılmıştır. Bu arada, *Henry George*'un şehir rantını vergi yolu ile cemiyete mal etmek teklifi gibi bazı fikirler dolayısıyla verginin tesirleri üzerinde durulmuş ise de, bunlar umumî bir iltifata ve tatbikata mazhar olamamıştır [2]. Keza, büyük Alman maliyecisi *A. Wagner*'in, verginin malî gayesi yanında, ikinci bir esas gaye olarak sosyal maksat gütmesi icap ettiği hususundaki fikri de umumî bir kabule erişememiştir.

Fakat, bu çalışmalar ve ortaya atılan fikirler, vergilerin, hemen daima, malî fonksiyonu yanında, gayri malî, yâni bilhassa iktisadî ve sosyal neticeleri olduğu ve bu netice'erin bir gaye olarak takip edilebileceği hususunu açık olarak göstermiş bulunuyordu.

[2] Bu hususta bak. *H. Laufenburger*: Précis d'Economie et de Législation Financière, 1. cilt, Revenu, Capital et Impôt, Paris 1947, s. 239 - 40.

3. — Bugün, muhtelif memleketler vergi sistemlerinde, bahis mevzuu gayri malî tesir ve neticelere karşı, esas itibarile, 3 şekilde vaziyet alınmaktadır:

a) Vergilerin gayri malî tesirleri, her hangi bir maksat dahilinde sevk ve idare edilmez; bunlar olurlarına bırakılmıştır. Vergi sisteminin bütünü veya her hangi münferit bir vergi, çok gayri müsait iktisadî ve sosyal tesirler husule getirmede müddetçe, bunlar nazarı itibara alınmaz. Esas gaye, sadece Hazineye varidat temininden ibarettir. Bu arada, malî olmayan bazı tesirler husule gelmiş olabilir; fakat bunlar üzerinde durulmaz. Bunlar, verginin tâlî tesirleri olarak devam eder.

b) Vergilerin gayri malî tesirleri, muayyen bir plâna uygun olarak, gaye şeklinde takip olunmaz; aksine, bunların tamamen bertaraf edilmesi istenir. Esas gaye, yine Hazineye varidat teminidir. Ancak, bu gayenin, tâlî mahiyette iktisadî ve sosyal tesirler husule gelmeksizin, elde edilmesi arzu edilir. Binaenaleyh, bir vergi vaz veya tadil edilirken, gerek bunun, gerekse bütün olarak vergi sisteminin, muhtemel ekonomik ve sosyal tesirlerinin izalesine çalışılır.

c) Vergilerin gayri malî tesirleri, muayyen bir plâna göre sevk ve idare edilmek; yâni sadece tesir ve netice şeklinde değil, fakat bir gaye olarak takip olunmak istenir. Bu takdirde de 2 ihtimal vardır: ya bu gayeier tâlî olarak güdülür, yahut da — bazı hallerde, meselâ mâni güm-rük resimlerinde veya büyük mağaza vergilerinde olduğu gibi — esas gaye mahiyetini iktisap eder.

Bu suretle, vergi politikası sahasında 3 ana cereyanla karşılaşmış oluyoruz: Birincisi, tâlî tesirler üzerinde durmayan *liberal, yahut sırf malî vergi politikası*; ikincisi, vergilerin gayri malî tesirler yaratmaması üzerinde tahsisen duran ve bu maksadı temine çalışan *bitaraf vergi politikası*; üçüncüsü de, vergilerin gayri malî tesirlerini muayyen maksatların husulüne müteveccih olarak kullanmak isteyen *müdahaleci vergi politikası*.

Etüdümüz, bu 3 politikanın mahiyeti hakkında bir denemeden ibarettir.

I. — Liberal, yahut sırf malî vergi politikası.

1. — Bu politikanın en güzel ifadesine, meşhur Fransız maliyecisi *Stourm*'da rastlıyoruz. Bu müellife göre: vergi sadece Hazinenin besleyicisi olmalıdır [3]. Gerek *Stourm*, gerekse diğer liberal müellifler, bu ifade

[3] L'impôt doit être exclusivement le pourvoyeur du Trésor, *R. Stourm*: Systèmes Généraux d'Impôts, 2. tabı, Paris 1905, s. 35.

ile, bitaraf vergiyi değil, fakat sırf malî veya liberal vergiyi kasdetmişlerdir. Filhakika, bitaraf ve sırf malî vergi mefhumları, umumiyetle zannolunduğu şekilde birbirine tetabuk etmemekte [4], aralarında fark bulunmaktadır.

Bitaraf vergi politikası, vergi dolayısıyla husule gelebilecek iktisadî ve sosyal tesirleri izale etmeğe çalıştığı halde, liberal vergi politikası gayri malî tesirleri ihmal eder veya ençok bunların millî ekonomik ve sosyal bünye üzerinde çok kötü bir tesir icra etmemesini teminle iktifa eder.

Bu fikre, gayet sarîh olarak *Colson*'da rastlıyoruz. Fransız liberal mektebinin karakteristik mümessillerinden biri olan bu zata göre, verginin gayri malî neticeleri, bir «*mal nécessaire*» (katlanılması zarurî bir mahzur) dan başka birşey değildir [5]. Bu müellif, devletin vergi yolu ile, malî olmayan gayeler uğrunda müdahalesinin, ancak pek nadir hallerde, fevkalâde mühim sebepler dolayısıyla ve açık olarak yapıldığı takdirde kabul edilebileceği fikrindedir [6].

Liberal yahut sırf malî gayeli vergi politikası, bir bakıma pasif bir siyasettir. Şu mânada ki, aktif ciheti, yâni maliyeye varidat temini hedefi tahakkuk ettikten sonra, bu hedefin tahakkuku vésilesile husule gelen gayri malî tesirlere karşı durumu pasiftir.

Bu durumun aktif hale gelmesi, ancak pek nadir hallerde kabul edilmektedir. Liberalizm devrinin vergilerinde rastladığımız mahdut bazı gayri malî gayeler bunu göstermektedir. Filhakika, bu devirde karşımıza çıkan ve ahlâkî, sıhhi gibi sebeplerle vazedilmiş bulunan lüks vergileri, alkol vergileri, oyun yerleri vergileri gibi bazı istisnâî mükellefiyetler, kaideyi ihlâl eder mahiyette sayılmasa gerektir [7].

2. — Liberal vergi politikası, muayyen bir inancın, dolayısıyla muayyen bir sistemin icabı olarak tatbik edilebileceği gibi, çok kerre, maliye sahasında kâfi bilgi sahibi olmamanın ve âmme masraflarını karşılamak için gerekli olan varidatın nereden ve nasıl olursa olsun temin edilmesile Maliyenin vazifesini görmüş olacağı şeklindeki iptidâî bir zihniyetin neticesi şeklinde de karşımıza çıkmaktadır.

Bu hal, vergi politikasını, hemen hemen maliyenin vergi koyma faaliyeti sırasındaki mesaiye inhisar ettirir. Bu vaziyette, her hangi bir

[4] Aynı fikir hakkında bak. *F. Neumark*: Maliyeye Dair Tetkikler, 3. tabı, İstanbul 1951, s. 192.

[5] *M. Orhan Dikmen*: Vergilerde malî olmayan gayeler ve bunların Türk vergi mevzuatındaki yeri, «İ. F. Pelin'in Hatırasına Armağan» içinde, İstanbul 1948, s. 140.

[6] *M. Orhan Dikmen*: zikr. eser, s. 140.

[7] Bu gibi misaller hakkında bak. *Roy Blough*: The Federal Taxing Process, New York 1952, s. 409 ve m., bilhassa s. 411.

vergi kaynağı bulunmakla iş bitmiş ve başarılmış sayılır; ayrıca, bunun ekonomik ve sosyal tesirlerini hesaba katmağa lüzum hissedilmez [8].

Bu politikanın bir örneğine bugün memleketimizde rastlıyoruz. Maliye, varidata ihtiyaç hissettikçe, bu maksatla koyacağı veya nisbetini arttıracığı verginin ekonomik ve sosyal tesirlerini katiben nazarı itibara almadan bunu yapmakta veya yapmak teşebbüsünde bulunmaktadır. Bu politikanın misalleri sayılamıyacak kadar çoktur. Bunun için ancak ikisine temasta iktifa ediyoruz:

Kısa zaman evvel, 1955 bütçesile yapılan arazi vergisini 9 misline çıkarmak teklifi bunlardan biridir. Arazi vergisini esaslı bir şekilde ıslah etmek ve ayrıca zirai kazançları vergilendirmek problemleri bir tarafta dururken, bugünkü düşük nisbeti ile dahi vergi adaletine pek uygun bir mükellefiyet teşkil etmeyen arazi vergisini, 9 misline yükselterek varidat teminine çalışmanın nasıl bir vergi politikası olduğu meydandadır.

Keza, muayyen şikâyetlere meydan veren muamele vergisi, bu şikâyetlerin sebebinin teşkil eden mahzurların ortadan kaldırılması ile ıslah olunmamıştır. 1949 yılında, bütün bir mevsim muntazaman toplanıp çalışmış olan ve raporu neşir ve tevzi dahi edilen muhtelit komisyonun tekliflerinden [9] hiç biri, aradan 5 yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, sırf bu verginin bugünkü şekliyle temin ettiği varidatın, ıslahatı müteakip temin olunamayacağı endişesile tatbik edilmemiştir.

II. — Bitaraf vergi politikası.

1. — Vergiler, düşük nisbette kaldığı, milli gelirin çok küçük bir yüzdesini Hazineye çekmekle iktifa ettiği zamanlarda, liberal verginin pek göze batmayan mahzurları, vergi nisbetleri yükseldikçe ve umumiyetle vergi yükü arttıkça, gayet ağır olarak hissedilmeğe başladı.

Bunun üzerine, bazı müellifler, *bitaraf vergi mefhumunu* ileri sürdüler ve bitaraf bir vergi politikasının tatbik edilebileceğini iddîa ettiler. Bitaraf vergi mefhumu, bir prensip halinde, vergileme prensipleri tasniflerinde dahi yer aldı. Bu prensipe, meselâ *Gerloff* ve *Neumark*'da rastladığımız gibi [10], modern Amerikan müelliflerinden bazılarının kabul ettikleri vergileme prensipleri arasında da rastlıyoruz. Misal olarak, Illinois Üniver-

[8] Bununla beraber, sırf mali vergi politikası, vergi ödeme kabiliyetine göre teklif prensipine aykırı değildir.

[9] İstanbulda teskil olunan Muamele Vergisi Komisyonunun Raporu, İstanbul 1950.

[10] Bazan bu mevzuda muhtelif müelliflerin tezatlıara düştüklerine de şahit oluyoruz. Meselâ, vergileme prensiplerinde bitarafa yer veren *W. Gerloff*, bunun kabili tahakkuk olmadığını kaydetmektedir.

sitesi profesörlerinden *John F. Due* ile, Cenubi California Üniversitesi profesörlerinden *William H. Anderson*'u [11] zikredebiliriz.

Bitaraf vergi politikası, vergilerin gayri malî tesirler yaratmaması üzerinde tahsisen durur. Bu bakımdan da — paradoksal görünmekle beraber — bitaraf vergi politikası, kanaatimizce, gayri malî gayesi olan bir vergi politikasıdır. Bu öyle bir politikadır ki, devletin vergi yolu ile varidat temin etmesi keyfiyetinin, bundan başka bir neticesi olamaması maksadını güder.

2. — Fakat bu maksat, muhteva olarak ne ifade eder? Başka bir ifade ile, *bitaraf vergi* ne demektir?

Geçen asrın sonlarına doğru, Amerikalı iktisatçı *F. Walker*'in yapmış olduğu tarif, bugün dahi birçok kimseler tarafından kabul edilmektedir. Bu tarife göre: bir vergi, bitaraf olabilmek için, mükelleflerin nisbî - maddî vaziyetlerinde hiç bir değişiklik husule getirmemelidir [12]. Bitaraf vergi, alınması dolayısıyla, gelir ve servetler arasındaki nisbetleri bozmayan vergidir.

Bu vergi alınmakla, mükelleflerden her birinin elinde evvelkine nazaran daha az bir şey kalacaktır; fakat her mükellef komşusuna nisbetle aynı maddî vaziyeti muhafaza edecektir [13]. Yâni, vergi alınmadan önce, mükellefler arasında mevcut nisbî - maddî vaziyet, verginin alınmasıyla bozulmamalıdır. Bu şekilde anlaşılan bitaraf vergiyi, *W. H. Anderson*, «bir şahsın gelir ve servet hiyerarşisi içinde işgal ettiği mevkiî değiştir-meyen vergi» olarak ifade etmektedir [14].

Bitaraf vergi mefhumunun bu mânası Amerikada «bulduğun gibi bırak» (*leave - them - as - you - find - them*) formülü ile meşhur olmuştur. Fakat, bitaraf verginin yukarıda verilen tarifi olsun, bu formül olsun, ilk bakışta gayet açık ve sarîh görünmelerine rağmen, *F. Neumark*'ın da işaret ettiği vechile, hakikatte çok müphemdir [15].

3. — Bitaraf verginin bu tarifini tatmin edici bulmayan Amerikalı müelliflerden bazıları, bitaraf vergi için birbirine yakın 2 yeni tarif ileri sürmüşlerdir:

a) Bu tariflerden birincisi, *Board of Investigation and Research*'in bir raporunda ortaya atılan ve daha sonra *National Tax Association*'ın Prof. *Carl Shoup* riyasetinde teşkil ettiği bir komite tarafından da kabul

[11] Bak. *J. F. Due*: zikr. eser, s. 115 ve m.; *W. H. Anderson*: *Taxation and the American Economy*, 2. tabı, New York, 1952.

[12] *F. Neumark*: Tetkikler, zikr. eser, s. 191.

[13] *H. Laufendurger*: Précis, zikr. eser, s. 232.

[14] *W. H. Anderson*: *Taxation*, zikr. eser, s. 54.

[15] *F. Neumark*: Tetkikler, zikr. eser, s. 191.

edilen tarihtir. Buna göre, «bitaraf vergi, varidat kaynaklarının tahsisini bozmayan vergidir» [16].

Bu şekilde anlaşılan bitaraflık mefhumunun, mükelleflerin morali üzerinde müsait tesirler yaratacağı ve aynı zamanda varidat kaynaklarının kullanılmasında optimal dereceyi ve müstehliklerin azamî derecede tatmin edilmesini temin edeceği ileri sürülmektedir [17].

b) Son zamanlarda yapılan ikinci tarife göre ise, bitaraf vergi, vergi yükünü, mükellefin aldığı tedbirler ve yaptığı tercihlerden müstakil hale getiren vergidir.

Nisbî bir bitaraflık diyebileceğimiz ve bilhassa *William Vickrey* tarafından orijinal bir şekilde ileri sürülen bu fikre göre; sırf vergilemenin tesirleri dolayısıyla mükelleflerce alınan kararları asgarî hadde indiren vergi, bitaraf olarak telâkki edilmek icap eder [18]. Meselâ, bir gelir vergisinde vergi yükü, gelirin tahakkuk ettiği zaman, yatırım yapılan sahalarda, gelir temin metodları ve saireden müstakil bir hale getirilmiş ise, başka bir ifade ile, bunlara göre değişmiyorsa, o gelir vergisi bitaraf-tır demektir.

Bu bitaraflık mefhumunun gayesi, vergi sistemindeki müterakkilik derecesini tahdit eden vergiden kaçınma ve arzu edilmeyen ekonomik tesirlerin önlenmesidir.

4. — Bütün bu araştırma gayretlerinin hedefi, Amerikada son zamanlarda, vergi prensipleri arasında gittikçe kuvvetli bir mevki işgal etmeye başlayan «*vergi bitarafağı*» na, mümkün mertebeye sarih bir mâna vermektir. En yeni bazı Amerikan eserlerinde, meselâ *W. H. Anderson'* da [19], vergi bitarafağının makul imkân nisbetinde tesisi için elden gelen gayretin esirgenmemesi lüzumu üzerinde durulmaktadır.

Bitaraf vergi taraftarlarına bilhassa Amerikada rastlamamız bir tesadüf eseri değildir. Şu veya bu farkla, mevcut gelir ve servet inkısamını benimseyen ve muhafaza etmek isteyen bitaraf vergi mefhumu — senelerce evvel *F. K. Mann'*ın işaret etmiş olduğu gibi [20] — liberal düşüncenin mahsulüdür. Bugün ise bu düşünce, esas itibarile, ancak Amerikada mevcut bulunmaktadır [21].

[16] Bak. *W. H. Anderson: Taxation*, zikr. eser, s. 54, not 6.

[17] *H. M. Groves: Neutrality in Taxation*, «*National Tax Journal*», 1948.

[18] *W. Vickrey: Agenda for Progressive Taxation*, New York 1947, s. 214-215.

[19] *W. H. Anderson: Taxation*, zikr. eser, s. 54.

[20] Bak. *F. K. Mann: Steuerpolitische Ideale*, Jena 1937, ayrıca *F. Neumarck: Tetkikler*, zikr. eser, s. 191.

[21] Bununla beraber, Amerikada bitaraf vergi siyaseti ile iktifa edildiği neticesini çıkarmamak lâzımdır. Hakikaten, Amerikada da, vergi tedbirleri ile meselâ anti-

Bugün Amerikan ekonomik sisteminde hâkim bulunan 3 ana maksat: 1) Diğerlerinin refahile kabili telif olmak şartile âzamî seçim, yahut faaliyet hürriyeti; 2) optimal hayat standartları ve 3) umumiyetle kabul edilen hakkaniyet ölçülerine uygun bir gelir inkısamı'ndan ibaret olduğuna göre [22], bu 3 ana maksadı kabullenen bir iktisadî ünitenin, vergide de bitaraflık prensipine geniş yer vermesi normal ve mantıkî bir neticedir.

5. — Avrupaya gelince, bitaraf verginin âdeta tabii diyebileceğimiz bir mümessilini, fransızlar arasından, memleketimizin yakından tanıdığı Paris Üniversitesi profesörlerinden *H. Laufenburger*'nin şahsında buluyoruz.

a) *H. Laufenburger*, esas itibarile *F. Walker*'in tarifine uyan bir bitaraflık mefhumundan hareket etmekte, yâni bitaraf vergiyi, mükelleflerin nisbî - maddî vaziyetlerinde bir değişiklik husule getirmeyen vergi olarak görmektedir. Bu itibarla, *H. Laufenburger* bu mevzuda bir mefhum yeniliği getirmemektedir.

H. Laufenburger'nin, üzerinde durulmak icap eden fikirleri, bitaraflığın teknik ve ekonomik şartları hakkındaki tetkik ve izahlarıdır. Müellif, sırf malî gayeli verginin, bitaraf kalıp kalamıyacağı mevzuunda, bu teknik ve ekonomik şartları gözden geçirmekte ve sonunda «bitaraflığı temin edecek tashihler» (*correctifs de la neutralité*) adını verdiği tedbirleri zikretmektedir.

b) Bitaraflığın teknik şartları bahsinde *H. Laufenburger* 2 mesele ileri sürmektedir: Bunlardan birisi, verginin nakdî olan bugünkü şekli bitaraflık arasındaki münasebetler; diğeri de, vergi tekniği ile bitaraflık arasındaki münasebetlerdir.

enflasyonist gayeler ile konjektür ve tam istihdam maksatları takip edildiği görülmektedir. Fakat bunlar, meselâ İngiltereye nazaran pek mahduttur. Bak. *J. F. Due*: *Government Finance*, zikr. eser, s. 485-505 ve 529-531.

Diğer taraftan, Amerikalılar, gayri mallî gayelere ismen dahil *reformist* bir mâna vermek istememekte, bunlara daha mülâyim isimler vermeği tercih etmektedirler. Meselâ bak. *R. Blough*: *The Federal Taxing Process*, New York 1952, s. 410. Müellif, bu gayelere (*non-revenue purposes*) *non-fiscal, reform*, ilh. değil, *regulatory* demektir. İsim, belki başlı başına mühim değildir; fakat, burada olduğu gibi, muayyen bir zihniyetin ifadesi olduğu takdirde, üzerinde ehemmiyetle durmak icap eder.

Amerikan maliye politikasının son temayülleri hakkında bak. *P. J. Strayer*, *Tendances actuelles des finances publiques aux Etats-Unis*, «Revue de Science et de Législation Financières», Paris 1953, s. 185 ve m.

[22] Bak. *J. F. Due*: *Government Finance*, zikr. eser, s. 5 ve m.

Nakdî şekilde olan vergi bitaraf olabilir mi? Nakdî verginin bitaraflığı, bir bakıma, bızatihi paranın (nakdin) bitaraf olması ile mümkündür. Başka bir ifade ile, nakdî vergi, bu bakımdan, para ile aynı âkibete tâbidir [23].

Keza, bugünkü vergi tekniği de, bitaraflığı temin edecek vaziyette değildir. Vergi matrahının tayinindeki usullerden, karine ve götürü (kesim) usulleri, vergi bitaraflığının tahakkukuna esasından mâni olduğu gibi, ayırma prensipi de bitaraflığa aykırıdır. Diğer taraftan, vasıtalı vergiler de bitaraflığı bozar. *H. Laufenburger*'e göre [24], vergi bitaraflığının hakikî laboratuvarı gelir vergisidir. Müterakkilik, bitaraflığa mâni değildir; bil'akis vergi bitaraflığının tarifi dahi mütenasip vergiyi reddeder ve müterakki vergiyi icap ettirir.

«50.000 franklık bir gelirden olduğu gibi, 1 milyon franklık bir gelirden de, aynı şekilde % 20 nisbetinde vergi alınacak olursa, bunun nisbî müsavâtı (*égalité comparative*) gözönünde tutmuş olduğu, ne objektif ve ne de sübjektif bakımdan iddia edilemez.» Bilhassa sübjektif nokta nazardan, mütenasip vergi, fakiri zor bir duruma düşürdüğü halde, zengin üzerinde ehemmiyetsiz bir tesir icra eder. Şu halde bitaraf değildir [25]. Fakat, hangi müterakkilik ve hangi derecedeki müterakkilik bitaraflığa uygundur? Müellif bunun hakkında hiç bir şey söylememektedir.

c) Bitaraflığın *iktisadî şartlarına* gelince, para gibi, verginin de tedavül ve fiatlar üzerinde derin tesirleri vardır. «Fakat, nasıl ki para, kıymet ölçüsü ve tediye vasıtası olarak kaldığı müddetçe, bitaraf olarak vasıflandırılabilir, aynı şekilde vergi de, devlet masraflarını, ödeme kabiliyetlerine göre tevzi etme fonksiyonunu ifa ettiği müddetçe, bitaraf olarak mütalea edilebilir» [26].

H. Laufenburger, bu mütaleasile, bitaraf vergi mefhumundan, liberal veya malî vergi nazariyesine *kaymış* olmaktadır. Kısaca; vergi, malî fonksiyonunu gördükçe, bitaraf sayılabilir demek istiyor ki, tabiatile bu bitaraflık telâkkisi, bizim burada üzerinde durmak istediğimiz bitaraf vergi mefhumundan oldukça ayrılmaktadır. Kaldı ki, vergi iktidarına

[23] *H. Laufenburger*: Précis, zikr. eser, s. 233.

[24] *H. Laufenburger*: Précis, zikr. eser, s. 237.

[25] Buna karşılık, *H. Laufenburger*'nin objektif olarak ileri sürdüğü delilin vergi bitaraflığı ile doğrudan doğruya alakası şüphelidir. Buna göre, objektif bakımdan, âmme hizmet ve masrafları, yüksek hususî gelirlerin son translarından daha faydalı ve fakat küçük gelirlerin son kısmının sarf ile temin olunacak faydadan daha az hayatidirler. Binaenaleyh, bu sadece müterakkilik lehine bir delil olabilir. Bitaraflık lehine bir delil teşkil etmez.

[26] *H. Laufenburger*: Précis, zikr. eser, s. 244.

uygunluk keyfiyeti de, malûm sebeplerden dolayı, vergi sisteminin bütünü için tahakkuku mümkün olmayan bir prensip veya faraziyeden ibarettir.

Vergi, fiatlar üzerinde tesir icra ettiğine göre, *bitaraf* olabilir mi? Müellife göre, vergilerin fiatlar üzerinde tesirleri olduğu muhakkaktır; fakat bu tesirler aynı zamanda muvakkattır. Her hangi bir verginin, faraza deflasyonist bir tesir icra ettiğini farzedelim. Bu yoldan massedilen satın alma kudretinin, devlet masrafları yolu ile, tekrar tedavül sahasına gelmesiyle husul bulacak enflasyonist tesir, verginin iptidai deflasyonist tesirini ortadan kaldıracaktır.

Başka bir deyişle, «vergi dolayısıyla husule gelen deflasyon, yeniden tevzi mekanizmasıyla husule gelecek reflasyonla telâfi edilmiş» olacaktır. Arada, fiat ve gelirler mevzuunda ortaya çıkacak geçici muvazenesizlik ise, vergi bitaraflığını temine yarayacak tedbirler (*mesures de neutralisation fiscale*) ile tashih olunabilir [27].

d) Bu suretle, bütün mesele, verginin iktisadi ve sosyal tesirlerinin tahdit edilip edilemeyeceğinde toplanmaktadır. *H. Laufenburger*'ye göre, «*correctifs de la neutralisation*», (vergi bitaraflığını temine yarayacak tedbirler), bu maksadın elde edilmesi için kullanılacaktır.

Bu tedbirler pek muhtelifdir. Meselâ, bazı istihlak maddelerinin fiatlarını yükselten vergilerin tesirleri, İkinci Dünya Harbinde Almanyada yapılmış olduğu gibi, diğer maddeler üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesi suretile telâfi edilebilir. Yahut, toptan ve perakende satış safhalarını, bünyelerinde temerküz ettirmiş bulunan müesseselerin, yayılı bir muamele vergisi muvacehesinde temin ettikleri ayantaj — Fransada olduğu gibi — yayılı muamele vergisinin (*impôt sur les transactions*), bu müesseseler için nisbetini yükseltmek (Fransada % 1 den % 1,80 e) suretile telâfi edilebilir. Yahut Almanyada olduğu gibi, kombine teşebbüsler dahilinde cereyan eden muhtelif imal safhaları, birbirinden tecrit edilerek, malın bir atölyeden diğerine intikali, teslim mahiyetinde telâkki edilip vergiye tâbi tutulunca, yayılı imalât muamele vergisi rejiminde, mütemerkiz müesseselerin avantaşı ortadan kalkmış olur.

e) Bu izahlardan anlaşıldığı üzere, *H. Laufenburger* tam mânasile bir bitaraf vergi nazariyesi yapmayıp, daha ziyade liberal veya malî vergi siyasetinin bazı tashihlerle tatbiki icap ettiği neticesine varmaktadır. Müellif, her ne kadar bunu sarîh olarak söylemiyorsa da, fikirlerinin umumî havası bu neticeye varmamızı zarurî kılmaktadır.

Esasen, yüksek seviyede bir refahla desteklenen geniş ölçüdeki liberalizm fikirlerinin umumî bir kabule mazhar olduğu Amerika Birleşik

[27] *H. Laufenburger*: Précis, zikr. eser, s. 244.

Devletlerinde,, vergi bitarafılığı fikrini ileri süren müelliflerin iç huzurunu ve ifade rahatlığını, türlü siyasî ve sosyal dertlerle kıvranan Avrupa memleketleri müelliflerinde, hele vergi bitarafılığı mevzuunda aramak boşunadır.

Avrupa, bugün siyasî ve sosyal sahada, Amerikadan büsbütün farklı bir durumdadır, ve belki de bunun içindir ki, zamanımız Avrupalı müelliflerinin büyük ekseriyeti, bitaraf verginin, lehine değil, aleyhine vaziyet almış bulunmaktadır.

Vakıa, bunlardan bir kısmı esasen bitaraf verginin tahakkuk edebileceğine inanmıyorlar. Bunlara göre, bitaraf vergi tahakkuku imkânsız bir hayal, *Angelopoulos*'un dediği gibi bir *utopia*'dır [28]; fakat bu verginin tahakkuku mümkün olsa bile Avrupalı müelliflerden çoğunun bu vaziyette takınacakları tavır aleyhte olacaktır. *E. Allix* bile, devletin neden dolayı vergilerin gayri malî tesirlerinden istifade etmiyeceğini sormaktadır. *F. Neumark* da aynı kanaattedir; bitaraf verginin, bir an için mümkün olduğunu farzetsek dahi — diyor — devlet acaba neden böyle bir vergi tâtbiik etmelidir? [29].

6. — Her vergi, az veya çok, gayri malî, yâni hususile ekonomik ve sosyal tesirler icra eder. Bunun böyle olmasının, bir taraftan objektif, diğer taraftan da sübjektif *sebepleri* vardır.

Vergi bitarafılığının tahakkukuna mâni olan *objektif sebepler*, yahut âmiller, modern vergiciliğin kullandığı muhtelif teknik ve usullerdir. Bir kerre, bugün dahi bazı vergilerde karine ve götürü usulleri tatbik edilmektedir. Saniyen, hemen her vergide, muafiyet ve istisnalar gibi farklı neticeler yaratan hükümler vardır. Müterakkilik (hiç değilse, bitaraf verginin gerçekleşmesi gayesine mâtuif olmayan müterakkilik) ve ayırma prensipi de, vergi bitarafılığını ihlâl eden objektif âmillerdendir. Ve nihayet, vasıtalı vergilerde, nihaî mükellefin baştan belli olmaması dolayısıyla, vaziyet daha da karışık bir hal almaktadır.

Fakat, vergi bitarafılığının tahakkukuna engel olan *sübjektif sebepler* veya âmiller de vardır. Mükelleflerin vergi karşısındaki reaksiyonları aynı değildir. Bazıları vergiyi öder, bazıları kaçır veya hiç değilse kaçınır, diğer bazıları ise doğrudan doğruya vergi kaçırır. Bu ifade ile, ödeme, ödeme halinde inikâs, itfa ve telâfi ile vergiden şahsen veya mevzu itibarıyla yapılan meşru kaçma ve kaçınmalara ve ayrıca birer suç olan vergi kaçırmanın muhtelif nevilerine temas ve işaret etmiş oluyoruz.

Bu objektif ve sübjektif âmillere, bir de, verginin nakdî oluşu dolayısıyla husule gelen tesirleri ve mevzuumuz dışında kalan vergi varidatının

[28] *A. Angelopoulos: Planisme et Progrès Social, Paris 1953.*

[29] *F. Neumark, Tetkikler, zikr. eser, s. 194.*

istimal tarzını ve cihetlerini ilâve edecek olursak, bitaraf verginin, hakikaten bir hayal değilse bile, her halde gerçekleşmesi fevkalâde zor bir gaye teşkil ettiği açıkça meydana çıkmış olur.

Bununla beraber, bitaraf vergi maksadının, hâlen Avrupada umumiyetle red edilmekte olması, bunun sadece imkânsızlığından veya zorluğundan dolayı değildir. Bunun red sebeplerini, bu cereyanın aksi olan müdahaleci vergi politikasını destekleyen siyasi ve sosyal cereyanlarda aramak lâzımdır.

III. — Müdahaleci vergi politikası.

1. — Müdahaleci vergi politikasının tarihçesi; bir bakıma birkaç asırlık, diğer bir bakıma ise sadece çeyrek asırlıktır.

Hakikaten, uzun asırlar boyunca, vergiler sırf malî maksatla alındıktan sonra, ilk olarak merkantilistler devrinde gayri malî maksatlara hâdim kılınmak istenmiştir. Her ne kadar bu tecrübe gümrük resimlerine inhisar etmiş ise de, vergi yolu ile müdahaleciliğin ilk merhalesi olarak kabul edildiği takdirde, bu politikanın menşei, bu tarihlere kadar geriye götürmek icap eder.

Merkantilistlerden, meselâ *von Justi* ve *Pufendorf*'dan sonra, müdahale fikirlerine, müteferrik bir şekilde, muhtelif müelliflerin eserlerinde rastlıyoruz. Hattâ, *A. Smith*, *D. Ricardo*, *J. S. Mill* ve *Mc Culloch* gibi müelliflerde dahi buna dair işaret ve temaslar vardır. Bu arada, sosyalist temayüllü kimseler, *H. George* ve *Sismondi* ilh. müdahaleci fikirlere yer vermişlerdir. Vergilerin, malî gayesi yanında, ikinci bir esas gaye olarak sosyal politika hedeflerini gütmesi icap ettiği tezini kuvvetle ileri sürmüş olan *A. Wagner*'in ismini ise, zikretmeden geçmeğe imkân yoktur.

Arada geçen zaman zarfında, kısmen bu müelliflerin ileri sürdükleri fikirlerin tesirile, kısmen doğrudan doğruya tatbikat ihtiyaçları dolayısıyla, vergi sistemlerinde, malî maksat dışında gayeler güden tâlî hükümlerin, hattâ evvelce işaret ettiğimiz gibi gayri malî gayeli bazı mahdut saha ve tesirli vergilerin yer aldığını görüyoruz.

Fakat, vergi sahasında müdahalecilik tatbikatının şüurlü ve şümsüllü tezahürlerine rastlamak için, 1929 Dünya iktisadi buhranının patlak verdiği senelere kadar gelmek icap eder. Bu buhranı takip eden kuvvetli müdahalecilik cereyanı, vergi politikasından da geniş ölçüde faydalanmıştır. Bu arada vergi, sadece ekonomik ve sosyal bünyeye müteallik maksatların gerçekleşmesi için kullanılmakla kalmamış, fakat anti-konjonktürel politikanın da bir vasıtası haline getirilmek istenmiştir.

İkinci Dünya Harbinden sonra ise, vergi politikası, hem strüktürel ekonomik ve sosyal maksatlarla anti-konjonktürel maksatlara tevcih

edilmiş, hem de bu sahalardaki müdahaleciliğin bir nevi tamamlayıcısı mahiyetinde olarak tam istihdam (full employment) in tahakkukuna yarayacak bir vasıta şeklinde mütalea ve istimal edilmiştir.

2. — Bugün müdahaleci vergi politikası taraftarları, verginin sosyal refahın bir vasıtası olması icap ettiğini iddia etmektedirler. Yâni, bu siyaset, zamanla sadece kuvvetle kalmıyarak, sahasını da fevkalâde genişletmiştir. 20 nci asrın başlarında, ahlâkî veya sıhhi sebeplerle konulmuş, her bakımdan mahdut birkaç vergi veya vergi hükmünden ibaret olan *gayri malî gayeler mevzuatı*, evvelâ iktisadî, zamanımızda ise iktisadî ve sosyal, hattâ belki iktisadiden ziyade sosyal bir mahiyet almış ve iddiasını (bazı kimselerin sıhhatine muzır olan içkilerin daha pahalıya satılması suretile sürümünün tahdidi gibi mahdut maksatlarla mukayese kabul etmeyecek derecede) genişleterek, sosyal refahın vasıtası olmağa kadar vardırılmıştır.

Müdahaleci vergi politikasına taraftar olan müelliflere göre, vergi sadece devlete varidat temin etmek gayesile iktifa edemez; vergi, aynı zamanda — gelirlerin tevezzüünü değiştirmek suretile — iktisadî ve sosyal terakkiyi temin etmelidir.

Vergi artık bitaraf olamaz; vergi millî faaliyetin istikamet almasında *aktif* bir âmil olmak zorundadır. Şu halde, verginin gayesi münhasıran *malî* değil, fakat aynı zamanda *gayri malî (extra-fiscal)* dir. Bu itibarla da, verginin, tek değil, fakat *müteaddit* vazifesi vardır. Kanun vâzı, istese dahi, artık vergiyi sadece malî maksatlarla tahdit edemez. Verginin, kanun vâzının iradesinden müstakil olarak bir takım *gayri malî*, yâni ekonomik, sosyal, demografik, ilh. akisleri (*résonnances*) vardır [30].

Bu fikirler, zamanımızda birçok müellifler tarafından kabul edilmektedir. Bununla beraber, bunların, Avrupada dahi, umumî bir kabule mazhar oldukları söylenemez. Bilhassa, fransız ve belçikalı ilim adamı ve tatbikatçılar, bunlara pek iltifat etmemektedir. Netekim, Beynelmîl Maliye Enstitüsünün 1948 Roma Kongresinde, bu mevzu ile ilgili olarak açılan umumî münakaşada fikirlerini beyan eden müelliflerin bir kısmı, çok daha mutedil fikirler beyan etmişler, Amerikalılar ise esas itibarile mukabil vaziyet almışlardır. Buna karşılık, çeklerden *Berak* ve *Kadlec* ile italyan *Arena* ve yunan asıllı *Angelopoulos* lehte bulunmuşlardır [31].

[30] A. Angelopoulos: Planisme, zıkr. eser, s. 278.

[31] Travaux de l'Institut International de Finances Publiques, 3. et 4. sessions, (La Haye et Rome), Paris 1949, s. 322 ve m.: L'impôt comme instrument de la politique économique et sociale. Ayrıca rapor: F. Neuman: L'impôt comme instrument de la politique économique, sociale et démographique, s. 235 ve m.

3. — Zamanımızda, bu fikirlerin başlıca müdafileri arasında, bunları ilk olarak ileri sürmüş olanlardan *F. K. Mann*'i ve ayrıca *F. Neumark* ve *A. Angelopoulos*'u zikredebiliriz [32]. Burada, bu fikirleri daha kuvvetle belirtebilmek için, bu müelliflerin belki de en müfriti olan *A. Angelopoulos*'un verginin, esas itibarile 1 değil fakat 4 ana fonksiyonu olduğu hakkındaki düşüncesine temas edelim.

Bu müellife göre [33], *verginin 4 ana fonksiyonu vardır*: 1) *Malî fonksiyon*: vergi satın alma kudretinin hususî ekonomiden bir âmme ekonomisine şartsız transferinin esas şeklidir; 2) *İktisadî fonksiyon*: vergi, ekonominin müstahsiliyetine ve gayri faal ekonomik kuvvetlerin kullanılmasına (seferber edilmesine) yardım etmelidir; 3) *Sosyo-politik fonksiyon*: vergi, gelir ve servetlerdeki büyük müsavatsızlıkların azaltılmasına ve fazla (*excédentaire*) satın alma kudretinin zengin sınıflardan fakir sınıflara transferine yardım etmelidir; 4) *Nakdî fonksiyon*: vergi, fazla satın alma kudretini çekmek suretile, iktisadî faaliyet ve enflasyonist ve deflasyonist temayüller üzerinde müessir olmalıdır.

Bu suretle, müdahaleciliğin en ileri şekli olan *vergi ıslahatçılığı* (*réformisme fiscal*) cereyanının, bugün bu cereyana mensup bir müellifte aldığı son şekli de görmüş oluyoruz.

4. — Müdahaleci vergi politikası aleyhine ileri sürülen delillere gelince, bunları şu suretle hülâsa etmek kabildir:

a) Verginin gayri malî gayeler gütmesi, esas gayesi olan devlete varidat temini fonksiyonunun zararınadır. Gayri malî gayeler, malî gayenin tam olarak elde edilmesine mâni olur; neticede vergi varidatı azalır. *H. Laufenburger*'nin ifadesile: «siyasî vergi, malî vergiyi yer bitirir» [34]. Hattâ bazan gayri malî gayenin tam tahakkuku, nazarî olarak, vergi varidatının sıfıra müncer olmasile kabildir. Faraza, muayyen malların ithalini durdurmak isteyen «mâni bir gümrük resmi» nin bu engelleyici gayesi tahakkuk eder ve o maddelerin ithali durursa, ortada matrah kalmadığına göre, verginin varidatı da sıfır olur.

b) Gayri malî gayelerin takibi ile, iktisadî hayat, tabii nizam ve seyrinden inhiraf ettirilmiş olur. Halbuki, bu serbest nizam ve inkişaf, müstahsil kuvvetlerin en rasyonel şekilde kullanılmasını mümkün kılan nizam ve yoldur. İktisadî hayat, bundan ayrılmakla, verimi azalır. Serbest

[32] *F. K. Mann*: *Steuerpolitische Ideale*, Jena 1937; *F. Neumark*: *Tetkikier*, zikr. eser; *F. Neumark*: *L'impôt*, zikr. eser; *A. Angelopoulos*: *Planisme*, zikr. eser.

[33] *A. Angelopoulos*: *Planisme*, zikr. eser, s. 279.

[34] *H. Laufenburger*: *Précis*, zikr. eser, s. 278; «*L'impôt politique dévore l'impôt fiscal*».

olarak teessüs eden bu nizam, aynı zamanda sosyal adalete de uygun olduğundan, bunun bozulmasıyla bir takım adaletsizlikler de husule gelecektir. Hülâsa olarak, bu otomatik nizam ve seyri, otomatik muvazaneyi değiştiren her tedbir gibi, siyasi - iktisadi ve sosyal gayeli vergi politikası da, hem ekonomik, hem de sosyal bakımdan zararlıdır.

c) Malî olmayan gayeler, *vergiye yabancıdır*. Vergi, esas itibarile, iktisadi ve sosyal gayelerin tahakkukuna elverişli bir vasıta değildir. Bu gayeler, daha başka vasıtalarla, meselâ masraf politikası veya âmme kredisi tedbirleriyle, çok daha tesirli ve rasyonel bir şekilde gerçekleştirilebilir [35].

Netice itibarile, «sadece hazineye varidat temini maksadile tasavvur ve ibda olunan verginin, cemiyeti ve memleketin ekonomik nizamını değiştirmek gibi bir iddiası olamaz» [36]. Netekim, gayri malî gayeli vergi tatbikatta muvaffak olmuş değildir. «Konjonktürün, vergi yolu ile sevk ve idaresi hiç bir yerde müsbet netice vermemiştir» [37]. Kısaca, müdahaleci vergi politikasının aleyhinde olan müelliflere göre, gayri malî vergi siyaseti *iflâs* etmiştir.

Buraya kadar, liberal, bitaraf ve müdahaleci vergi politikalarını, leh ve aleyhlerinde ileri sürülen mütalea ve delillerle gözden geçirdik. Bundan acaba nasıl bir netice çıkarılabilir?

Netice.

Kanaatimizce, vergi her şeyden evvel *malî bir vasıta*'dır; yâni devlete masraflarını karşılayacak varidatı temin etmekle mükelleftir. Ancak, hemen her verginin bir takım *gayri malî tesirleri* olduğu da muhakkaktır. Bunlar, istensin istenmesin, husule gelmektedir. İmdi, bu tesirler, millî ekonomi ve sosyal bünye bakımından — hâkim kanaatlere göre — ya müsbet veya menfi olur.

Bu tesirler *müsbet*, yâni millî ekonomi ve sosyal gayelere uygun ve devletin umumî siyaseti ile hem-âhenk olduğu takdirde mesele yoktur. Bunların husulünü önlemeğe çalışmak mânasızdır. Zira, bitaraf vergi ideali, ne kadar mükemmel bir formül olursa olsun, tahakkuku imkânsız denilecek kadar güç bir gayedir. Ayrıca, vergi sisteminin, neden dolayı millî ekonomi ve sosyal siyaset gayelerine uygun tesirlerle, devletin umumî politikasına *yardımcı* olmaması icap ettiği mantıkan izah edilememektedir.

Fakat, vergilerin gayri malî tesirleri, aksine olarak *menfi*, yâni millî ekonomi ve sosyal siyaset gayelerine aykırı ve devletin umumî politikası

[35] Bu hususta misaller için bak: *H. Laufenburger*: Précis, zikr. eser, s. 275 ve m.

[36] *H. Laufenburger*: Précis, zikr. eser, s. 275.

[37] *H. Laufenburger*: Précis, zikr. eser, s. 277.

ile tezat halinde ise, bu takdirde bunların derhal bertaraf edilmesi zaruridir. Bunun için de, H. *Laufenburger*'nin «correctifs de la neutralité» dediği tedbirlere benzer «*düzeltici tedbirler*» e baş vurmak lâzımdır.

Diğer taraftan, esas gayenin malî olduğunu unutmaksızın, *tâli mahiyette* ve mutedil ölçüde olmak kaydıla, bazı iktisadî ve sosyal gayelerin takibi de mümkün ve faydalıdır. Devlet gayelerinin tahakkuku için cibayet olunan verginin, alınma şekil ve şartları ile de bu gayelerin gerçekleşmesine yardım etmesi kadar tabii bir şey olamaz. Hususile, bizim gibi geri kalmış, yeni tâbirile *az gelişmiş* memleketlerde, millî kalkınmayı sağlayacak tedbirler meyanında, vergi politikasından da faydalanmağa çalışmak zaruridir.

Bununla beraber, bunu yaparken, bir taraftan verginin asıl gayesinin malî olduğunu, diğer taraftan da vergilerin gayri malî tesirlerini henüz tam olarak tesbit etmemize yarayacak istatistikî bilgiye sahip olmadığımızı unutmamak icap eder.

İstanbul, 14 Nisan 1955